

ամ մասն, որովհետեւ ապրել են հաւատով, գործել անմահութեան եւ անմահացնելու գաղափարով:

Ինչո՞ւ էր Ս. Մեսրոպը երկրէ երկիր ընկել, ինչո՞ւ էր այս եւ այն դռները ծեծում, որպէսզի իւր եւ իւր ազգի համար անմահութեան դուռը բացուի: Ինչո՞ւ էր Ս. Մահալը տանջում, տքնում, գիշերուայ լրյու ցերեկի հետ խառնում, Ս. Գիրը թարգմանելով, որովհետեւ հաւատում էր անմահութեան գաղափարին իւր եւ իւր ազգի համար: Ինչո՞ւ բարեսէր Վռամշապուհը իւր գանձի դռները բացած օգնութեան էր համում Հայ զրի զիւտի յաջողութեան, դպրոցների բացման, որովհետեւ հաւատում էր անմահական գանձի գոյութեան եւ լուսոյ թագաւորութեան մշտընքնաւորութեան, աւելի գօրաւոր՝ ազգի պահանութեան եւ ապագայի համար, քան արդէն մեղքուած իւր թագաւորութիւնը: Թարգմանչաց հոյլը դեգիրում է օտար երկիրների լուսաւորութեան կեզրոները, որպէս զի հայրենի երկրում էլ լուսոյ ջահեր եւ զերմութեան հնոցներ վառել կարողանան, որոնք անմար են եւ մշտնքնական, անմար պահելով նոյնը ժողովուրդի եւ հոգու մէջ:

Այս նոյն հաւատով են գործել, աշխատել, աղօթել Նարեկացիներն ու Շնորհալիները, Որոտնեցիներն ու Տաթեւացիները, եւ նոյն գաղափարի համար բազմաթիւ գործողները, որոնց դէմքերը նկարուած են Հայ պատմութեան երկնակամարի վերայ, լուսաւոր աստղերի նման:

Բայց անմահ են ոչ միայն մեծ հոգիները, այլ եւ իւրաքանչիւր հոգի, որ հաւատում է իւր կոչմանը՝ համեստ շրջանակի մէջ անգամ: Կենդանարար աղբիւրներն ու կարկաչուն վտակները, գետակներն ու զետերը, որոնք հոսում են իրենց հովիտներով, եւ առատութիւն ու կենդանութիւն պարգեւում իրենց ափերին, կաթիլներից են բաղկացած: Ապա, ուրեմն, ամէնքն իրենց տեղն ունին, ըստ չափու եւ ըստ կարողութեան: Ժողովուրդն է կենդանի ծառի արմատն ու բունը, որ ծաղիկներ եւ պտուղ է տալիս:

Դ.

Հաւատա՛, Հայ ժողովուրդ, հաւատա՛ քո անցեալին, քո պատմութեան, քո հայ-

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՐԱԳՐԱՑ

Հեղինակը. — Բարեկիշատակ Գարեգին Կաթողիկոս Յովակիփեան բախտաւոր եղած է առիթը ունենալով տեսնելու և քննելու աւելի քան երկու տասնեակ հաղարներու հասնող հայերէն հին ձեռագիրներու մեծագոյն մասը: Անիկա վաթսուն տարի շարունակ վազած է մեր նախնեաց մշակոյթի այդ թանկագին նշանաբներուն ետեկն: Իր սէրը հանդէպ ձեռագիրներու, և իր կամքը գուրս բերելու անոնց փոշոտած ծալքերէն մեր անցեալի փառքերուն ցանկալի լըրուագները, կանգ չեն առած որևէ գժուած: Որ ցցուած է իր ճամբարուն վրայ: Իր պատկառաղջու անձնաւորութեան և լուրջ գիտնականի տաղանդին առջեւ գիւրութեամբ բացուած են ձեռագրական այն գանձատունները: Որոնք տարբեր տիպի մարդոց առջեւ իրաւամբ պիտի մային փակուած պարտէզներ:

Գարեգին Կաթողիկոս, կանոնաւոր և յարատե աշխատող գիտնական, իր բաղմամեայ հետազօտութեանց ընթացքին, հաւաքած է ի միջի այլոց նաև հայերէն ձեռագիրներու լիշատակարաններ: Իրմէ առաջ և իրեն ժամանակակցաբար գտնուած են ուրիշներ ալ որ ձեռք զարկած են այդ գործին, բայց գժբախտաբար մեծ բան մը չեն կրցած ընծայել հայ բանասիրութեան: Այդ կարգի աշխատաւորներու մէջ իր

ըերի Աստծուն, նրանց անմահ եւ կենդանի հոգուն, եւ դու չե՞ս մեռնի: Տե՛ս, կոյրերը բժշկում են հաւատով, անդամալոյժները քայլում, մեռելներն իսկ յարութիւն առնում: Հաւատա՛, թէ պիտի ապրիս, եւ այդ հաւատով գործիր, աշխատի՛ր, տրնի՛ր, յուսա՛... եւ դու չե՞ս մեռնի: Լեզուի, կրօնի, գրականութեան, արուեստի, մշակոյթի պահպանութիւնն ու պաշտամունքը գիտակցական, կենդանութեան աղբիւրն է, եւ հիւանդութեան, մահ պատճառող հիւանդութեան, դեղն ու դարմանը:

«Մի երկնչիր, բայց միայն հաւատա՛»:
գԱՐԵԳԻՆ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

պատուոյ տեղն ունի Ղետոնդ Վարդապետ
Փիրղալէմեան, որ ջանք չէ խնայած հաւ-
աքելու մեր ձեռագիրներուն յիշատակաւ-
րանները և ի լոյս հանելու զանոնք: Բայց
հազիւ փոքրիկ հատոր մը կրցած է հրա-
տարակել, որովհետև պակսած է անիրաւ-
մարոնան: Իր զամբանին թեմէն դէպի
Խրիմեան Հայրիկ իր կտակային ճիշին —
զերկցոց վաստակ ի լոյս հան ի լոյս — ,
Սլոնի հովերը միայն ունկնդիր եղած են,
դժբախտաբար: Գարեգին Կաթողիկոսն ալ
հազիւ իր կեանքի վերջալոյսին գտաւ Տա-
տուրեան աղնիւ ամոլը, որ բազմավաստակ
հեղինակին հայթայթեց միջոցը իր բազմա-
թիւ տարիներու քրտինքին պտուղը վայե-
լելու իր աչքերը այս աշխարհին դէմ
վերջնականօրէն չփակած:

Հուսահագի հայրապետին կոթողական
այդ գործին առաջին հատորն է որ լոյս կը
տեսնէ, մինչդեռ նման երեք հատորներ ևս
պէտք է գան ամբողջացնելու իր բազմամ-
եայ տքնութեանց հոյակապ յուշարձանը:

Գարեգին Կաթողիկոս, գիտակից իր
մեծ գործի բարձր արժէքին, ըրաւ հոգե-
կան հզօր ճիգեր, որպէսզի իր աչքերը չը
փակուին նախ քան իր երկարամեայ եր-
կունքներուն արդիւնաւորումը, որպէսզի
իր ձեռքերը շօշափեն այն թանկազին գան-
ձարանը, որուն ճարտարագործման համար
իր ժիր ժատները այնքան յովնութիւններ
էին կրած: Եւ սակայն հակառակ իր բուռն
փափաքին բաժնուեցաւ իր գործէն առանց
զայն բոլորովին աւարտած ըլլալու:

Գործը. — Յիշատակարանք Զեռագրաց
տիտղոսով մեզի ներկայացող հատորը կը
բաղկանայ աւելի քան հազար երկու հար-
իւր յիսուն սիւնակներէ: Այն կը պարու-
նակէ չորս հարիւր եօթանասուն և երկու
յիշատակարաններ, մեծ ու պատիկ, տա-
րածուած ութ ու կէս դարերու երկարաձիգ
միջոցի մը վրայ, և դասաւորուած ժամա-
նակագրական կարգով:

Յիշատակարաններու շարքին կը գլու-
նըւին նաեւ այլապէս արժէքաւոր պատմա-
կան և մատենագրական հատուածներ: Ա-
հաւասարիկ փունջ մը անոնցմէ: 1. — Պատ-
մութիւն Սրբոյ Նշանին նունէի, Ահարոն
Վանանդեցի, էջ 9: 2. — Նշանագիր Կար-
գաց Բանից, Եղինկի երեց, էջ 19: 3. —
Գիւտ Նշխարաց Սրբոցն Հռիփսիմեանց, էջ

29: 4. — Պատմութիւն Յահաննու Մայրա-
գոմիցւոյ, էջ 31: 5. — Խրատք Վարուց
Յովհաննու Մայրավանեցւոյ, էջ 37: 6. —
Պատմութիւն Ս. Կենսաբերին և Ս. Նշ-
նին, էջ 169: 7. — Հանդէս Բանի Վան-
երաննեալ առնն Աստուծոյ Սարկաւազին
կենաց և Մահուան, էջ 335: 8. — Հարց-
մունք Վրաց Եպիսկոպոսի ի Հայոց Վար-
դապետէ Սարկաւազէն, էջ 343: 9. — Յի-
շատակ սուրբ Հայրապետացն Գրիգորիս-
եանցն և Պետրոսեանցն, էջ 417: 10. —
Ժամանակապրութիւն Խճջաթ-ԲՅԼՇ, Քրիս-
տոսի թուականով, էջ 523-531: 11. —
Պատմութիւն Վարուց Ներսեսի Եպիսկոպոսի
Երգոց Սազմոսի Քննողի, էջ 541: 12. —
Լամբրոնի Եշխաններուն ձագումը, էջ 551:
Յիշատակարաններու այսպիսի ստուար
հաւաքում մը կ'ենթազրէ բազմապիսի
գժուարութիւններ, որոնք կընան հասկնալի
ըլլալ անոնց միայն որ զբաղած են նման
աշխատանքներով:

Այս Հաւաքածոյին ուշագրաւ և ար-
ժէքաւոր մէկ մասը կը կազմին այն բազ-
մաթիւ ծանօթութիւնները, որոնք կցուած
են յիշատակարաններուն, զիւրացնելու հա-
մար անոնց հասկացողութիւնը, վիր հանե-
լու անոնց արժէքը և օժանդակելու անդ-
րագոյն հետազօտութեանց:

Առանձնապէս պէտք է յիշել Ահանա-
նուններու Ցանկը, որ մօտաւորապէս հա-
րիւր յիսուն սիւնակներ կը զրաւէ: Ասիկա
պատրաստուած է ամենայն մանրամասնու-
թեամբ և մեծ խղճմութեամբ, որպէսզի
ըլլայ ըստ կարելոյն ճշգրիտ և լիակատար:
Անցողակի ըսենք որ եթէ իւրաքանչիւր
սիւնակի վերև յիշուած ըլլար տրուած ա-
նունը, ցանկը աւելի դիւրութեամբ պիտի
օգտագործուէր:

Այս հաստափոր հատորին պատրաստու-
թիւնը և հրատարակութիւնը ինքնին հա-
մազօր է մեծագործութեան մը, և մտա-
ծել որ ատիկա տակաւին միայն մէկ չոր-
ըրդին է հրատարակելի երկին: Այսպիսի
հակայական գործ մը ապահովաբար կոչուած
է անմահացնելու իր հեղինակին անունը:

Գործակիցը. — Գարեգին Կաթողիկոս
կրնայ գարձեալ բախտաւոր համարուիլ որ
իրեն օժանդակ աշխատակից մը ունեցաւ
յանձին Ցիար Սիմոն Սիմոնեանի, որ լուրջ
յարատեռութեամբ ըրաւ իր կարելին Վեհա-

փառի ցուցմունքներուն համաձայն պատրաստելու այս հատորը՝ իր աշխատանքի բաժինը մեծ է այս գործին մէջ և յոյժ զանազան կատարելու համար առաջ մասնաւոր մեր ժողովուն կատարելու համար այսպիսի խնամեալ ձեռվ կարենայինք ու նեալ այսօր մեր սեղաններուն վրայ:

Հիմա, երբ յաւէտ սղբացեալ մեծանուն Հեղինակը մեկնած է այս աշխարհէն, թիրս լուին բայց անդառնալի կտակով մը, որ իր գործակիցը նոյն եռանդով հետեւ մեր գործակիցը նոյն եռանդով ալ հրատարակումին, Ցիար Սիմոնեան և Անթիլիասի Պատուարժան Միաբանութիւնը կը սիրենք լուսալ որ պիտի ընեն իրենց կարելի լաւազգոնք, վիրկելու համար հայ մշակոյթի պատմութեան այս թանկագին ատաղձները և հրճուեցնելու հոգին անոր, որ այդ մշակոյթին բոցավառ ջահը պատցուց երկրէ երկիր վաթսուն տարի շարունակ, և ի վերջոյ իր կեանքը սպառեց Անթիլիասի Դրաբեկանքը մշակութային կեդրոն մը դարձնելու իր վսեմ տեսլիքին մէջ:

Ցիար Ս. Սիմոնեան իրաւունք ունի ակնկալելու հայ ժողովուրդի բոլոր գիտակից տարրերէն որ ընծային իրենց բարոյական և նիւթական լիաբուռն օժանդակութիւնը, կառուցանելու համար գրական այս փառապանծ և անխորտակելի յուշարձանը, իրեւ յաւերժական կոթող անզուգական դարեգին կաթողիկոս Ցովոէփեանի անմահական յիշատակին:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՒ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ռ Ն Ե Ր

Երեւան, 27 Յունի 1952

Գեր. Տ. Եղիշէ Ս. Արեւազ. Տերեւեան

Պատրիարքական Տեղապահ

Ս. Երուանիկի

Նորին Մրբուրիս Գարեգին Ա. Կիլիկիոյ Կարողիկոսին մահը ի խոր խոցեց զմեզ, մեր Միաբանութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը: Հանգուցեալին կորուսը անփոխարինելի է հայ ժողովուրդին համար: Կիլիկիոյ Արռող կը կորսնցնէ իր պայծառասղը, Հայ Եկեղեցին իր հաւատարիմ եւ նուիրեալ ծառան, հայ ժողովուրդն ու Հայրենիքը իրենց հայրենաւե ու սիրելի զաւակը եւ հայ մահոյը իր մեծ մօակը:

Աղօքենք ի արէ որ յաւէ անալօս մեայ լիւատակը հանգուցեալ Հայրապետին, մեր Կարողիկոսարաններու, Պատրիարքաններու եւ առաջնորդական թեմերու բոլոր ներկայացուցիչներու հոգիներուն մէջ, հաւատարիմ մնալու միասնական Հայ Եկեղեցւոյ խորհուրդներուն, դաւանուրեան, ազգային Միուրեան եւ Եկեղեցեաց անկախութեան սկզբունքներուն եւ գաղափարներուն, որոնք մեզի եկած են մեր երանեալ Ս. Հայրապետեւենքն եւ նախնիքներեն, եւ որոնց հաւատարիմ մնացած ըլլալու ընուհին և որ կը տարունակենք մնալ իրեւ ազդ եւ Եկեղեցի:

Այսու կը համանգենք մատուցանել Ս. Պատարագ եւ կատարել հոգինանգստեան պատօն ի հանգիս իր պատուական եւ յաւէ անմուաց հոգւոյն: Խճչականեւ պատօն դամբանականով վեր հանել իր բազմեւես արծանիքները, անզամ մը եւս ի յուր եւ ի զիսուրին մերազն հաւատացեալ ժողովուրդին:

ԳԵՈՐԳ Զ.

Կարողիկոս Ամենային Հայոց